

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 23 (Aralık/December 2025), s. 348-360
Geliş Tarihi-Received: 06.11.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 29.12.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.18085718

Osmanlı Dönemi Seramik Şamdanlarının Gelişimi

The Development of Ceramic Candlesticks in the Ottoman

Azize Melek ÖNDER*

Öz

Seramik eserler, toplumların yaşam biçimlerini, estetik anlayışlarını ve teknik kapasitelerini yansıtan temel göstergeler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, Osmanlı döneminde üretilen seramik şamdanlar, yalnızca işlevsel nitelikleriyle değil, aynı zamanda sanatsal değerleriyle de dikkat çeken nesnelerdir. Araştırmada, seramik şamdanların biçimsel özellikleri, üretim teknikleri ve süsleme anlayışı, görsel materyallerle desteklenerek analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında yalnızca masa ya da zemin kullanımına uygun olan seramik şamdanlara odaklanılmış; el şamdanları inceleme dışı bırakılmıştır. Osmanlı dönemine ait örneklerin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Selçuklu dönemine ait bazı seramik şamdanlar tarihsel arka plan çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, "çini" kavramı da seramik sanatının bir uzantısı olarak ele alınmış ve mevcut literatür doğrultusunda çalışmaya entegre edilmiştir. Seramik şamdanlarla madeni şamdanlar arasındaki biçimsel ve işlevsel etkileşimler karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmış, bu etkileşimlerin seramik sanatının dönüşüm süreçlerine nasıl katkı sunduğu irdelenmiştir. Ayrıca, seramik üretiminde metal işçiliğiyle kurulan teknik ve estetik ilişkiler de değerlendirilerek bu iki disiplin arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Çeşitli coğrafi bölgelerden ve farklı koleksiyonlardan seçilen örnekler üzerinden yürütülen bu araştırma, Osmanlı dönemine ait seramik şamdanların İslam sanatındaki yerini daha derinlemesine ortaya koymayı ve bu alandaki mevcut literatür boşluğunu doldurmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışma, İznik, Kütahya ve Çanakkale gibi Osmanlı dönemi seramik üretiminin ana merkezlerinde görülen şamdan formlarının gelişimini ele alarak, konuya yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seramik sanatı, Osmanlı dönemi, Selçuklu dönemi, aydınlatma objeleri, şamdan.

Abstract

Ceramic artifacts are among the fundamental indicators reflecting societies' lifestyles, aesthetic understandings, and technical capabilities. Accordingly, ceramic candlesticks produced during the Ottoman period are objects that stand out not only for their functional qualities but also for their artistic value. The study analyzed the formal characteristics, production techniques, and decorative elements of ceramic candlesticks, supported by visual materials. The study focused solely on ceramic candlesticks suitable for table or floor use; hand-made candlesticks were excluded. To better understand examples from the Ottoman period, some ceramic candlesticks from the Seljuk period were also evaluated within their historical context. Furthermore, the concept of "tile" is considered an extension of ceramic art and integrated into the study in line with existing literature. The formal and functional interactions between ceramic candlesticks and metal candlesticks are examined from a comparative perspective, exploring how these interactions contributed to the transformation

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Seramik Bölümü, e-posta: aonder@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6972-7572.

of ceramic art. Furthermore, the technical and aesthetic relationships established through metalwork in ceramic production are evaluated, revealing the connections between these two disciplines. This research, conducted on examples selected from various geographical regions and different collections, aims to reveal the place of ceramic candlesticks from the Ottoman period in Islamic art in more depth and to fill the existing literature gap in this field. By examining the development of candlestick forms seen in the major centers of Ottoman-era ceramic production, such as İznik, Kütahya, and Çanakkale, the study aims to provide a new perspective for future research on the subject.

Keywords: Ceramics art, Ottoman period, Seljuk period, lighting objects, candlestick.

Giriş

Seramik sanatı, geçmişten günümüze uzanan köklü bir kültürel miras olarak Türk sanat tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturur (Tuğran Bakır, 1993, s. 5). Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları sanatsal gelenekleri, yerel kültürle sentezleyerek kendine özgü bir seramik sanatı oluşturmayı başarmışlardır. Bu süreçte özellikle Osmanlı dönemlerinde seramik sanatı büyük bir ivme kazanmış, yenilikçi teknikler ve desenler ile zarif detayların öne plana çıktığı eserler üretilmiştir. Bu eserler arasında yer alan şamdanlar, güneş ışığının yetersiz olduğu durumlarda yapay aydınlatma ihtiyacını karşılamak amacıyla geliştirilmiş ve insanların farklı ışık kaynakları üretmesine katkı sağlamıştır (Gökçe, 2018, s. 226).

Seramik şamdanların tarihsel sürecine genel bir perspektiften bakıldığında, İslam sanatında üretilmiş seramik şamdanlara ilişkin kapsamlı ve detaylı çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, seramik malzemenin kırılgan yapısı nedeniyle günümüze ulaşan örneklerin sayıca az olmasıdır. Buna karşın, metalden üretilmiş şamdanlar daha dayanıklı oldukları için tarih boyunca korunabilmiş; dolayısıyla bu alandaki araştırmalar da daha yoğunluk kazanmıştır (Çeken, 2006, s. 544). Seramik şamdanların üretim teknikleri, sanatsal özellikleri ve kullanım alanlarına dair bilgi sunan yazılı ve görsel kaynakların kısıtlı olması, bu alandaki araştırmaların sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ayrıca mevcut verilerin sistematik bir analizle derlenmemiş olması, bu eserlerin sanat tarihi içindeki yerinin yeterince anlaşılmasını engellemiştir. Bu makalenin temel amacı, seramik şamdanlarla ilgili mevcut bilgi eksikliğini gidermek ve bu alana ilişkin akademik farkındalığı artırmaktır. Bu doğrultuda, öncelikle Osmanlı seramiklerini etkileyen Selçuklu sanatına ait seramik şamdan örnekleri görsel kaynaklar eşliğinde incelenmiş ve dönemin sanatsal eğilimleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, aynı döneme ait madeni şamdan örnekleri de ele alınarak seramik örneklerle karşılaştırılmış; malzeme, teknik ve estetik açıdan aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilmiştir (Özkan, 2016, s. 649).

Osmanlı döneminde üretilen seramik şamdanlar, kullanılan hammadde, süsleme teknikleri ve formları bakımından önceki dönemlere kıyasla yeni bir estetik ve teknik boyut kazanmıştır. İznik, Kütahya ve Çanakkale gibi önemli seramik üretim merkezlerinde imal edilen bu şamdanlar, dönemin sanatsal ve işlevsel ihtiyaçları doğrultusunda cami, saray ve türbe gibi mimari mekânlara gönderilmiştir. Osmanlı seramik şamdanları, canlı renkleri, çiçek motifleri ve zarif desenleriyle dönemin karakteristik üslubunu yansıtmaktadır. Aynı zamanda, Osmanlı metal işçiliği ile seramik sanatı arasındaki etkileşim de belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Bu etkileşim, hem form hem de süsleme unsurlarında kendini göstermekte olup; özellikle metal işçiliğinde görülen zarif kıvrımlar, geometrik düzenlemeler ve bitkisel motifler seramik şamdan tasarımlarına da yansımıştır. Dolayısıyla, Osmanlı dönemi seramik şamdanları, işlevsellik ve estetik değerleri bir arada barındıran, zengin bir kültürel sentezin ürünü olarak değerlendirilmektedir (Arslan Kalay, 2018, s. 109).

Yöntem

Araştırma, Osmanlı dönemi seramik şamdanlarını tarihsel, biçimsel ve sanatsal boyutlarıyla ele almak amacıyla nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yapılandırılmıştır. Araştırma sürecinde, betimsel analiz ve karşılaştırmalı çözümleme yöntemlerinden yararlanılmış; ilgili eserler tarihsel arka plan, üretim teknikleri ve süsleme üslupları bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın ana materyalini, Osmanlı dönemine ait farklı koleksiyonlarda yer alan seramik şamdan örnekleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çevrimiçi müze arşivleri (The Metropolitan Museum of Art, Ashmolean Museum, British Museum, Benaki Museum, Pera Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi, Suna-İnan Kıraç Kaleiçi Müzesi koleksiyonu, S. Gönül özel koleksiyonu), kataloglar, konu hakkında yazılan kitaplar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda 20 adet Osmanlı dönemine ait olan seramik şamdan tespit edilmiştir. Bu eserler arasında aynı form özelliklerinin tekrarlayan bazı örnekler, çalışmanın görsel tekrarını önlemek amacıyla görsel malzemeye dâhil edilmemiştir. Bozulmuş, kırık ya da form-süsleme ilişkisini sağlıklı biçimde değerlendirmeye izin vermeyen parçalar örneklem dışında tutulmuştur.

Çalışma kapsamında yalnızca masa ya da zemin kullanımına uygun olan seramik şamdanlara odaklanılmış, el şamdanları inceleme dışı bırakılmıştır. El şamdanlarının biçimsel ve işlevsel ayrı bir çalışma gerektirmesi, bu tercihin temel nedenini oluşturmaktadır. Çalışmada, seramik şamdanların teknik, biçimsel ve estetik özellikleri ikonografik ve teknik analiz yöntemleriyle sistematik biçimde çözümlenmiştir. Bu bağlamda, eserlerdeki görsel unsurlar hem sembolik anlamları hem de teknik uygulamaları bakımından ele alınmıştır. Selçuklu dönemine ait örnekler, Osmanlı dönemine uzanan tarihsel süreklilik ve sanatsal dönüşüm süreçlerini ortaya koymak amacıyla karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmiştir. Çalışma kapsamında “çini” kavramı, seramik sanatının bir parçası olarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca, seramik ve madeni şamdanlar arasındaki biçimsel ve işlevsel etkileşimler, karşılaştırmalı analiz yöntemi ile irdelenmiş, bu iki farklı malzeme grubunun form benzerlikleri görseller yardımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, görsel dokümantasyonlar ve mevcut literatürle birlikte bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, Osmanlı seramik şamdanlarının kültürel ve estetik açıdan güçlü bir temsil değeri taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte, sağlıklı durumda günümüze ulaşan örneklerin sınırlı olması, değerlendirmeyi kaçınılmaz olarak daha dar bir kapsamla sınırlamaktadır.

Şamdan Sözcüğünün Tanımı ve Tarihçesi

Osmanlı dönemi seramik sanatı, farklı dönemlerde çeşitli üretim merkezleri etrafında gelişim göstererek malzeme, teknik, bezeme ve form açısından önemli bir çeşitlilik kazanmıştır. Her üretim merkezi, kendine özgü yöresel kültürü, estetik anlayışı ve gelenekleri doğrultusunda seramik sanatına farklı katkılarda bulunmuştur. Bu nedenle, benzer bezeme teknikleriyle üretilmiş olsalar da renk, motif, kompozisyon, boyama üslubu ve form gibi unsurlar bölgesel farklılıklar göstermiştir. Bu karakteristik farklılıklar, seramiklerin üretim merkezlerinin tespitinde önemli birer gösterge olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı seramik sanatının en önemli üretim merkezi İznik olarak bilinmektedir. Aynı zamanda çini üretiminin de ana merkezidir. Bunun yanı sıra, Kütahya ve Çanakkale seramik üretiminin gerçekleştirildiği önemli merkezler arasında yer almakla birlikte, İznik’e kıyasla ikinci derecede üretim merkezleri olarak kabul edilmektedir (Özkul Fındık, 2025).

15. yüzyıldan itibaren İznik seramikleri hızlı bir gelişim göstererek yeni teknik ve üsluplarda eserler üretmeye başlamıştır. Osmanlı sanatçıları, saray çevresinin ihtişamını yansıtacak şekilde çini tabaklar, kâseler, vazolar ve şamdanlar gibi hem sanatsal hem de işlevsel nitelik taşıyan eserler üretmişlerdir. Bununla birlikte, cami, türbe ve saray gibi mimari yapılarda kullanılan çiniler aracılığıyla Osmanlı estetiği, İslam sanatının en rafine örneklerini sunmuş ve bu alanda zirveye ulaşmıştır (Scribd, 2025).

Şekil 1: Büyük Selçuklu Dönemi çan biçimli gümüş kakmalı bronz şamdan (Eravşar, 2013, s. 187).

Şamdanların ilk örneklerinin 10. yüzyılda Buhara'da Karahanlılar döneminde, bakır malzeme kullanılarak üretilmiş olduğu bilinmektedir (Kadoi, 2009, s. 125). Günümüze ulaşan en eski şamdanlardan biri ise Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer'e aittir ve Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde muhafaza edilmektedir (Erginsoy, 1978, s. 148-149). Selçuklu dönemine ait, 12. yüzyıl sonu ile 13. yüzyıl başlarına tarihlendirilen, delikli işçilik ve kazıma süsleme teknikleriyle üretilmiş bir grup şamdan, boğumlu sütun biçiminde yükselen gövdeleri ve üç hayvan figürü üzerine oturtulmuş kaideleriyle dikkat çekmektedir (Bozkurt, 2010, s. 329). Bunun yanı sıra, daha sonraki dönemlerde üretilen büyük boyutlu şamdanların prototipi niteliğinde değerlendirilebilecek, kandillerin yerleştirildiği ve genellikle üçayaklı tabla üzerinde yükselen kaide formlarına Selçuklu döneminde rastlanmaktadır (Kayaoğlu, 1989: s. 84; Allak, 2024, s. 516). 12. yüzyılın ortalarından itibaren, altın ve gümüş gibi değerli metallerin ziynet eşyaları dışında ana malzeme olarak kullanılmamaya başlanmasıyla birlikte, yerlerini bakır alaşımı ürünler almıştır. Bu değişim, maden sanatında olduğu gibi Selçuklu dönemi şamdanlarının üretiminde de belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Özellikle 12. yüzyılın sonlarından itibaren tunç ve pirinç alaşımı gibi dayanıklı ve işlenebilir malzemelerin tercih edildiği görülmektedir. Değerli madenler ise bu dönemden sonra genellikle yüzey süslemesi amacıyla kullanılmıştır. Selçuklu döneminde yaşanan bu malzeme ve teknik değişim, dönemin sanat anlayışını yansıtan önemli bir göstergedir (Şekil 1), (Esen, 2022, s. 52). Ağırlıklı olarak metal malzemelerden üretilen Selçuklu dönemi şamdanlarının yanı sıra, az sayıda da olsa seramik şamdan örneklerine rastlanmaktadır. Bu seramik şamdan örnekleri dönemin sanatsal ve kültürel çeşitliliğini yansıtan önemli eserlerdir. Özellikle Selçuklu sanatında sıkça kullanılan turkuaz mavisi tonlarıyla süslenmiş olan seramik şamdanlar dönemin seramik üslubunu yansıtmaktadır. Bu örnekler, seramik şamdanların tarihsel süreç içerisindeki yerini anlamak ve değerlendirmek açısından önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır (MET Müzesi, 2024), (Şekil 2).

Şekil 2: Şamdan, 12. yüzyıl, Nişapur, İran, Metropolitan Müzesi. (MET Müzesi, 2024).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun İran'dan Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyasında, özellikle İran bölgesinde gelişen seramik sanatı; farklı teknik, desen, üslup ve formlarla İslam sanatına derin etkiler bırakmış ve yüzyıllar boyunca izlerini hissettiren yenilikler kazandırmıştır. Selçuklu seramiklerinde, Orta Asya step kültürünün izlerine rastlanmakla birlikte, İslamiyet'in kabulüne rağmen Şamanistik inançlardan gelen etkilerin de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu durum, Selçuklu seramik sanatının çok katmanlı yapısını ortaya koymakta ve farklı kültürel geleneklerin sentezlendiği özgün bir sanatsal anlayışın varlığına işaret etmektedir (Öney, 2016, s. 61).

Selçuklu döneminde seramik şamdanlar, dönemin özgün sanatsal çizgilerini ve dekoratif anlayışını yansıtan önemli nesneler olarak değerlendirilebilir. Selçuklu sanatı, çini ve seramik alanında oldukça ileri teknik seviyelere ulaşmış ve bu teknikleri mimariden günlük eşyalara kadar geniş bir yelpazede uygulamıştır. Seramik şamdanlar da özellikle ince işçilik ve estetik detaylarla bu gelişimin önemli bir parçası olmuştur.

Şekil 3: Şamdan, 12. yüzyıl, Afganistan (Atıl, 1985, s. 95).

Selçuklu dönemine ait bir diğer şamdan örneği, Horasan'da üretilmiş ve alışılmadık bir tür olarak dikkat çekmektedir. Melikian-Chirvani'ye göre, bu şamdanın formu, Ortaçağ İran şiirlerinde sıkça bahsedilen ve ters çevrilmiş bir kâse şeklinde tasvir edilen Cennet imgelerine kasıtlı bir gönderme içermektedir. Bu tasarım, mumun güneşi veya ayı sembolize ettiği bir şamdan için oldukça uygun bir form olarak değerlendirilmiştir. İncelenen şamdanın, 12. veya 13. yüzyılın sonlarına tarihlendirildiği düşünülmektedir. Dekorasyonda yer alan koşan hayvan motifleri, aynı döneme ait metal şamdanlarda görülen motiflerle benzerlik göstermektedir. Bunun yanı sıra, şamdanın üst kısmında yer alan iç içe geçen desenler ve zengin motif, Ortaçağ Horasan'daki metal işçiliğinin estetik ve teknik özelliklerinden esinlenmiştir. Bu detaylar, şamdanın yalnızca işlevsel bir obje olmanın ötesinde, dönemin sanat anlayışını yansıtan önemli bir eser olduğunu ortaya koymaktadır. Hem estetik hem de teknik açıdan Selçuklu döneminin zengin sanatsal mirasını temsil eden bu şamdan, İslam sanatının özgün örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Watson, 2004, s. 318), (Şekil 4).

Şekil 4: Şamdan, 13. yüzyıl, İran (Watson, 2004, s. 318).

Şekil 5: Şamdan, 13. yüzyıl, İran (Watson, 2004, s. 319).

Şekil 6: Şamdan, 12-13. yüzyıl, İran, British Müzesi (British Müzesi, 2025).

Üçayaklı biçimde tasarlanmış bir diğer Selçuklu dönemi şamdan örneği, oyma süsleme detayları ve estetik yapısıyla dikkat çekmektedir (Şekil 5). Bu tür şamdanlarda en belirgin özellik, gövdeyi taşıyan tabanın üzerinde yer alan ve silindirik, süslemeli bir korkuluğa sahip olan üç stilize ayağın varlığıdır. Şamdanın ayaklarının dengeli ve sağlam bir şekilde tasarlanması, görselliğin yanı sıra işlevselliği açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bu tip şamdanların yapım aşaması oldukça hassastır. Şamdan tek parça halinde üretilmeli, üçayak ise hem yapım hem de pişirme sürecinde dikkatle korunmalı ve desteklenmelidir. Aksi takdirde, üretim sırasında kırılma veya pişirme esnasında çökme gibi istenmeyen durumlar meydana gelebilir. Söz konusu şamdan, Selçuklu dönemine ait birçok madeni şamdanın (Şekil 6) seramikteki yansıması olarak da değerlendirilebilir. Hem yapım tekniği hem de estetik süslemeleri ile bu şamdan, döneminin sanat anlayışını

ve zanaatkârlarının yetkinliğini gözler önüne sermektedir. Bu tür eserler, Selçuklu sanatındaki zenginliği ve işçilik detaylarındaki ustalığı anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Osmanlı Dönemi Seramik Şamdanlar

Osmanlı dönemi seramik sanatı, farklı dönemlerde çeşitli üretim merkezleri etrafında gelişim göstererek malzeme, teknik, bezeme ve form açısından önemli bir çeşitlilik kazanmıştır. Her üretim merkezi, kendine özgü yöresel kültürü, estetik anlayışı ve gelenekleri doğrultusunda seramik sanatına farklı katkılarda bulunmuştur. Bu nedenle, benzer bezeme teknikleriyle üretilmiş olsalar da renk, motif, kompozisyon, boyama üslubu ve form gibi unsurlar bölgesel farklılıklar göstermiştir. Bu karakteristik farklılıklar, seramiklerin üretim merkezlerinin tespitinde önemli birer gösterge olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı seramik sanatının en önemli üretim merkezi İznik olarak bilinmektedir. Aynı zamanda çini üretiminin de ana merkezidir. Bunun yanı sıra, Kütahya ve Çanakkale seramik üretiminin gerçekleştirildiği önemli merkezler arasında yer almakla birlikte, İznik'e kıyasla ikinci derecede üretim merkezleri olarak kabul edilmektedir (Özkul Fındık, 2025).

15. yüzyıldan itibaren İznik seramikleri hızlı bir gelişim göstererek yeni teknik ve üsluplarda eserler üretmeye başlamıştır. Osmanlı sanatçıları, saray çevresinin ihtişamını yansıtacak şekilde çini tabaklar, kâseler, vazolar ve şamdanlar gibi hem sanatsal hem de işlevsel nitelik taşıyan eserler üretmişlerdir. Bununla birlikte, cami, türbe ve saray gibi mimari yapılarda kullanılan çiniler aracılığıyla Osmanlı estetiği, İslam sanatının en rafine örneklerini sunmuş ve bu alanda zirveye ulaşmıştır (Scribd, 2025).

Şekil 7: Şamdan, 15. yüzyıl, İznik, Özel Koleksiyonu (Atasoy-Raby, 1989, s. 80).

Osmanlı seramik sanatında görülen şamdanların ilk örnekleri, 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Soustiel, 2000, s. 30). Bu şamdanlar, genellikle İznik çinilerinin karakteristik desen ve motifleriyle süslenmiş, mavi-beyaz renk tonlarıyla dekore edilmiştir (Şekil 7).

16. yüzyılda üretilen İznik seramiklerine ait bir diğer şamdan formu, Osmanlı sanatında yaygın olarak kullanılan lale, karanfil, gül ve hatayi gibi bitkisel motifler ile geometrik desenlerin süslediği örneklerden oluşmaktadır. Bu şamdanlar, ince detay işçiliği, canlı renk paleti ve parlatılmış sır yüzeyi ile hem işlevsel hem de dekoratif nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır (Şekil 8). Genel form itibarıyla, gövde, boyun ve bu iki bölümün birleşim noktasında yer alan tepsi/tabaka şeklindeki bir kaideden meydana gelmektedir. Tepsinin merkezinde, mumun yerleştirilmesine olanak sağlayan silindirik

bir boyun bulunmaktadır. Bu bölüm mumun sabitlenmesini sağlayan özel bir yuva ile tamamlanmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Şamdan, İznik, 16. yüzyıl, Ashmolean Müzesi, (Asemolean Müzesi, 2013).

Şekil 9: Şamdan, İznik, 15-16. yüzyıl, Benaki Müzesi, (Benaki Müzesi, 2025).

Osmanlı döneminde üretilen çan formundaki şamdanların, önceki dönemlerden miras kalan biçimsel özellikleri koruyarak belirli farklılıklarla varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle metal şamdan tasarımlarında, Osmanlı dönemine özgü estetik anlayışın belirginleştiği ve önceki sanat geleneklerinden esinlenmekle birlikte özgün bir kimlik kazandığı anlaşılmaktadır (Şekil 9). Bu durum, Osmanlı metal işçiliğinin geleneksel formları yeniden yorumlayarak kendine has bir sanat anlayışı oluşturduğunu göstermektedir (Uğraşkan-Naddah, 2024, s. 319). Bu anlayış, seramik şamdanlara da yansımıştır ve metal örneklerinden esinlenildiği görülmektedir.

İznik seramiklerinden üretilmiş şamdanların, cami ve türbelerde kullanılan büyük boyutlu metal şamdanların aksine, genellikle daha küçük ölçekte tasarlandığı ve konut içi kullanım amacıyla üretildiği düşünülmektedir. Ancak, bu eserlerin yalnızca ev içi kullanım ile sınırlı kalmadığı, farklı mekânlarda da tercih edildiğine dair bulgular mevcuttur. Nitekim, 1582 yılında çini tüccarları loncasının saraya sunduğu armağanlar arasında bir şamdanın da bulunduğu bilinmektedir (Atasoy-Raby, 1989, s. 47). Osmanlı gündelik yaşamında ve sanatında önemli bir yer tutan bu tür şamdanlar hem işlevsellikleri hem de estetik nitelikleriyle dikkat çekmiş; zarif tasarımları ve kullanılan malzemelerin kalitesi, onları sanat tarihi açısından değerli eserler haline getirmiştir.

Kütahya, çevresinde bulunan zengin kil yatakları sayesinde tarih boyunca seramik üretimi açısından stratejik bir konumda yer almış ve Osmanlı seramik sanatının

gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Bilgi, 2005, s. 9). İznik seramiklerinin düşüşe geçmesiyle Kütahya çini ve seramikleri, günlük yaşamın estetik ve işlevsel inceliklerini yansıtarak dikkat çekmektedir. Bu eserlerde gözlemlenen form çeşitliliği oldukça geniştir. Özellikle 20. yüzyıl üretimi Kütahya seramikleri, bu alanda yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmiş ve usta zanaatkârlar, yeteneklerini ortaya koymak için adeta bir yarış içerisine girmiştir. Geleneksel formların yanı sıra yenilikçi denemelerin de yer aldığı bu eserler, Kütahya'nın zengin kültürel geçmişinin bir yansımasıdır. Hem estetik hem de teknik açıdan çeşitlilik sunan bu ürünler, Osmanlı seramik sanatının sürekliliğini ve dönüşümünü anlamak için önemli bir referans noktasıdır (Gök, 2015, s. 14).

Şekil 10: Şamdan, 20. yüzyıl, Pera Müzesi (Gök, 2015, s. 220).

Kütahya döneminde görülen şamdan örneğinde, beyaz veya krem renkli bünye üzerine beyaz astar uygulanmış, pişirim sonrasında süslemeleri yapılarak şeffaf sır ile kaplanmıştır. Dekorasyonunda kahverengimsi kırmızı, sarı, turkuaz ve yeşil gibi zengin renkler kullanılmıştır. Tüm detaylar, siyah renkle belirginleştirilmiş konturlarla vurgulanmıştır. Gövde üzerindeki motifler, Osmanlı devlet armasını temsil eden sancak, bayrak, kılıç, tüfek, balta ve terazi gibi simgelerden oluşmaktadır ve tekrar eden bir düzenle yerleştirilmiştir. Şamdanın alt kısmında üçlü bir bordür düzeni dikkat çekmektedir. Patlıcan moru rengindeki iki ince bordür arasında firuze renkli geniş bir bordür yer almaktadır. Bu bordür düzenlemesi, şamdanın üst kısmında, boyun geçiş alanında ve ağız kenarında tekrarlanarak tasarımda bir bütünlük sağlamaktadır (Gök, 2015, s. 220) (Şekil 10). Bu şamdan hem renk kullanımı hem de Osmanlı estetiğini yansıtan detaylı motifleriyle dönemin sanat anlayışına ışık tutan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Çanakkale seramikleri, Osmanlı döneminin son evresinde önemli bir üretim merkezi olarak öne çıkmıştır. Kullanılan renklerin çeşitliliği ve farklı formlarıyla dikkat çeken bu seramikler, 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. 18. yüzyılın ortalarından itibaren yoğun bir şekilde üretilmeye devam etmiştir. Bu üretim geleneği, 20. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Çanakkale seramikleri, özgün desenleri, tek renkli sır kullanımı ve estetik formlarıyla Osmanlı seramik sanatının önemli bir temsilcisi olarak kabul edilmektedir (Kılıçoğlu, 2019, s. 18). Bu döneme ait şamdan örnekleri arasında yer alan, tek renk sır ile sırlanmış bir eser, Osmanlı döneminin erken dönem seramikleriyle büyük benzerlik göstermektedir (Şekil 11). Çanakkale seramiklerinin genel yapısı değerlendirildiğinde, bu eserin dönemin karakteristik özelliklerinden kısmen ayrılarak, İznik ve Kütahya seramik sanatının bir devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Kullanılan teknikler ve dekoratif unsurlar, Osmanlı seramik sanatındaki geleneklerin Çanakkale üretimlerinde de sürdüğünü göstermektedir.

Şekil 11: Şamdan, 19. yüzyıl, Ankara Etnografya Müzesi (Kılıçoğlu, 2019, s. 145).

Şekil 12: Şamdan, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, Çanakkale, S. Gönül Koleksiyonu (Öney, 1991, s. 137).

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısına ait Çanakkale seramiklerinde belirgin bir stil ve kalite değişimi gözlemlenmekte, hatta bu dönemde bir yozlaşmanın yaşandığı ifade edilmektedir. Batı etkisinin belirginleştiği bu süreçte, geleneksel Osmanlı formlarına ek olarak hayvan ve insan figürlü testiler, biblolar ve günlük kullanıma yönelik çanak, küp, ibrik, şekerlik, mangal, şamdan, demlik ve sirkelik gibi geniş bir ürün yelpazesi üretilmiştir (Öney, 1991, s. 107). Ancak, bu dönemde üretilen eserlerin işçiliği genellikle kaba ve hantal olarak değerlendirilmekte, estetik açıdan ise farklı üslupların etkisi göze çarpmaktadır. Bu döneme özgü dekorasyon anlayışı içerisinde, alacalı sır akıtmalarıyla süslenmiş örneklerin yanı sıra, barok tarzında barbotin ve applike teknikleriyle yapılmış rozetler, yapraklar, çiçekler, sepet örgüleri ve hayvan kabartmalarıyla bezeli, abartılı süslemelere sahip eserler dikkat çekmektedir (Şekil 12). Bu tür seramikler, dönemin sanat anlayışı ile üretim tekniklerinde meydana gelen değişimlere dair önemli ipuçları sunmakta ve Osmanlı seramik sanatında Batı etkisinin nasıl bir dönüşüm yarattığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Karagöz, 2018, s. 29).

Sonuç

Selçuklu ve Osmanlı döneminde görülen seramik şamdanlar genel olarak değerlendirildiğinde her dönem kendi estetik anlayışını, sanatkarlık becerilerini ve teknik yeniliklerini yansıtan önemli sanat eserleri olarak gösterilebilir. Bu şamdanlar, sadece işlevsel objeler değil, aynı zamanda dönemin sanatsal, kültürel ve estetik ifade araçları olmuştur. Her bir dönemde görülen şamdanlar yapım tarzı, süsleme detayları gibi özellikleri ile bir sonraki döneme ışık tuttuğu, makalede yer alan görseller ile net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Selçuklu dönemi seramik şamdanlarında üç farklı formun kullanıldığı görülmektedir. İlk form, ters havan veya çan şeklini andıran tipte tasarlanmıştır. Bu tür eserler sağlam ve dengeli yapılarıyla sabit bir alanda kullanım kolaylığı sunabilir (Şekil 2). İkinci form, ters çevrilmiş bir kâse biçiminde yapılmıştır. Yalın bir görünüme sahip bu eser tek renk ile sırlanmıştır (Şekil 4). Üçüncü form ise üç stilize ayağın üzerine

oturtulmuş, ters kâse şekline benzer bir gövdeye sahip yapısıyla öne çıkmaktadır (Şekil 5). Bu üç form, dönemin sanatsal ve teknik anlayışını yansıtan nadide örnekler arasında değerlendirilebilir. Bu eserler, Selçuklu seramik sanatında şamdan üretiminin hem fonksiyonel hem de dekoratif yönleriyle nasıl şekillendiğine dair bilgiler sunmaktadır. Bu şamdanlar, genellikle saraylarda ve yüksek statülü mevkilerde dekoratif amaçlı olarak kullanılmış olabilecekleri, kullanılan malzeme ve işçilik özelliklerinin kalitesinden anlaşılmaktadır. Selçuklu sanatında nadiren görülen bu seramik eserler, dayanıklılık açısından metal şamdanlara kıyasla daha kırılğan olmalarına rağmen, yapım teknikleri ve süsleme üsluplarındaki ustalık sebebiyle seramik malzemenin ne denli başarılı kullanıldığını ortaya koymaktadır (Şekil 2, 4, 5). Ayrıca dönem içerisinde görülen metal muadillerinden esinlendikleri düşünülmektedir. Bu düşünce seramik eserlerin metal eserlere oldukça benzemesi ile birlikte detaylarda kullanılan süsleme biçimlerinin benzerliğinden de kaynaklanmaktadır. Bu dönemde üretilen seramik şamdanlar, yalnızca işlevsel objeler olmanın ötesinde, dönemin sanatsal ifade biçimlerinden biri olarak değerlendirilmiş ve Osmanlı seramik sanatına ilham kaynağı olmuştur.

Osmanlı döneminde İznik, Kütahya ve Çanakkale gibi önemli seramik üretim merkezlerinde üretilen şamdanlar, estetik ve işlevselliği bir arada sunmuştur. Bitkisel ve geometrik motiflerle süslenen bu şamdanlar, Osmanlı sanatının karakteristik özelliklerini taşımaktadır (Şekil 7-8). Saray ve soylu evlerinde dekoratif objeler olarak kullanılan bu eserler, zarif detayları ve ince işçilikleriyle dikkat çekmektedir. İznik seramik şamdanları, Osmanlı çini sanatının zarif ve sanatsal bir yansıması olarak kabul edilir, ancak kırılğanlıkları nedeniyle günümüze ulaşan örnekleri sınırlıdır. Bu dönemde iki ayrı tip şamdan formu tespit edilmiştir. Her iki örnekte de çan biçimi kullanılmıştır. Ancak ilk örnekteki çan biçiminin en boyu ile neredeyse eşit uzunluklardadır ve ikinci eserde görülen tabak formu bu eserde bulunmamaktadır. Ayrıca ilk eserde boyun daha kısa ikinci eserde daha uzun yapılmıştır. İkinci eserin süsleme biçiminde farklı örnekleri günümüze gelmiştir. Ancak ilk eserin başka muadiline rastlanmamıştır.

Kütahya seramik şamdanları, İznik seramik şamdanlarının devamı niteliğindedir ve özellikle İznik seramik şamdanları arasında ikinci form olarak sınıflandırılan özellikleri taşımaktadır (Şekil 10). Bu şamdanlar, form açısından İznik geleneğini sürdürmekle birlikte, süsleme teknikleri ve motifleri bakımından Kütahya seramik sanatının karakteristik üslubunu yansıtmaktadır. Dönemin Kütahya seramiklerinde yaygın olarak görülen bezeme anlayışı, şamdan yüzeylerinde kendini göstermektedir (Şekil 10). Renk, motif ve kompozisyon açısından Kütahya çini sanatının özgünlüğünü taşıyan bu eserler, Osmanlı seramik sanatındaki sürekliliğin ve bölgesel farklılıkların anlaşılmasında önemli birer örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu dönemde görülen şamdanlar form açısından tek tip olarak belirlenmiştir.

Çanakkale seramik şamdanları, form ve süsleme özellikleri açısından iki farklı tipe ayrılmaktadır. İlk grup, İznik ve Kütahya seramik şamdanlarının form özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak süsleme açısından değerlendirildiğinde, İznik ve Kütahya seramik şamdanlarında yaygın olarak görülen çok renkli bezeme anlayışından farklı olarak, bu eserlerin tek renk sır ile renklendirildiği görülmektedir (Şekil 11). Bu durum, Çanakkale seramik şamdanlarının kendine özgü bir estetik anlayış geliştirdiğini ve Osmanlı seramik sanatındaki bölgesel üslupların çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Çanakkale seramik şamdanlarının ikinci tipi, klasik şamdan geleneğinden ayrılarak yeni bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır. Bu tip formlarda bir kaide üzerinde simetrik iki dal bulunmakta, dalın üzerine yerleştirilmiş silindirik formlar yer almaktadır. Bu bölümlerin

üzerinde mumun konulabileceği özel yuvalar yerleştirilmiştir. Bu tür nadir örnekler, farklı renklerden oluşan alacalı sır akıtmalarıyla süslenmiş olup özgün ve dikkat çekici bir estetik sunmaktadır (Şekil 12). Ancak, bu dönemde üretilen eserlerde işçilik genellikle kaba ve hantal olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dekoratif unsurlar, Batı estetiğinin etkilerinin Osmanlı seramik sanatına yansımaları gösterirken, aynı zamanda yerel ve geleneksel motiflerle harmanlanmış bir tasarım anlayışını da ortaya koymaktadır. Bu özellikler, Çanakkale seramiklerinin 19. ve 20. yüzyıllarda geçirdiği stil değişimini ve sanatsal çeşitliliğini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Sonuç olarak, seramik şamdanlar, Selçuklu sanatından Osmanlı sanatına, İznik, Kütahya ve Çanakkale seramiklerine kadar uzanan bir süreklilik içinde sanat ve estetik anlayışının izlerini taşımaktadır. Her dönem, kendine özgü teknikler ve motiflerle bu eserleri zenginleştirmiş, zamanla işlevsellikten estetik birer sanat nesnesine dönüşmüştür. Bu bağlamda, seramik şamdanlar yalnızca geçmişin günlük yaşamını anlamak için değil, aynı zamanda dönemin sanatsal ve kültürel ifadelerini incelemek için de önemli bir araçtır. Selçuklu döneminden günümüz seramik sanatına kadar uzanan bu süreçte, seramik şamdanlar her dönemde insanlık için hem işlevsel hem de sanatsal açıdan değerli bir eser olmuştur.

Kaynakça

- Allak, F. (2024). Mardin müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemine ait bir grup şamdan. *Kent Akademisi Dergisi*, 17(2), 514-528.
- Arslan Kalay, H. (2018). Bitlis etnografya müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemine ait bakır mutfak kaplarından örnekler, *History Studies*, 10(3), 107-112.
- Asemolean Müzesi. Şamdan. http://jameelcentre.ashmolean.org/collection/921/per_page/25/offset/675/sort_by/date/category/ceramics/object/10960 [Erişim tarihi: 07.06.2013].
- Atasoy, N.& Raby, J. (1989). *İznik seramikleri*, İstanbul: TEB Yayınları.
- Atıl, E.& William T. C. & Jeff P. (1985). *Islamic metalwork in the freer gallery of art*. Washington D.C: FSG Publications.
- Benaki Müzesi. Şamdan. https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=540&id=117487&lang=en [Erişim tarihi: 21.01.2025].
- Bilgi, H. (2005). *Suna ve İnan Kıraç vakfı Kütahya çini ve seramikleri*. İstanbul: Pera Müzesi Yay.
- Bozkurt, N. (2010). Şamdan. *Türk Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, (C. 38, s. 328-330), İstanbul: TDV Yayınları.
- British Müzesi. Şamdan. https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1905-1110-10 [Erişim tarihi: 17.01.2025].
- Çeken, M. (2006). Maden sanatı, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi uygarlıkları 2*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ceylan Erol, E. (2022). Çankırı müzesi'nde bulunan tekke şamdanları. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 21(1), 381-428.
- Çetinaslan, M. (2016). Konya Sahip Ata vakıf müzesi'nde sergilenen vakıf şamdanlar. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 329-359.

- Eravşar, O. vd. (2013). *Büyük Selçuklu mirası: Müzeler*, C. 1. Konya: Selçuklu Belediyesi Yay.
- Esen, V. (2022). *Tokat Şehir müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemi aydınlatma eşyaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1988). *Şamdan, Türk dilinin etimoloji sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gök, S. (2015). *Kütahya çini ve seramikleri 2, Suna ve İnan Kıraç vakfı Kütahya çini ve seramikleri koleksiyon kataloğu*. İstanbul: Pera Müzesi Yayını 77.
- Gökçe, E. (2018). Iznik Ceramics: History and present-day. *Athens Journal of Humanities & Arts*, 5(2), 225-242.
- Kadoi, Y. (2009). The Road from China to Iran: A jade candlestick in the art institute of Chicago. *Iran*, 47(1), 23-131.
- Kılıçoğlu, E. (2019). *Ankara Etnoğrafya müzesi'nde bulunan Çanakkale seramikleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Metropolitan Müzesi. *Şamdan*.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/449638> [Erişim tarihi: 02.11.2024].
- Öney, G. (1991). *Çanakkale seramikleri Sadberk Hanım Müzesi Türk çini ve seramikleri*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları.
- Öney, G. (2016). Büyük Selçuklu seramik sanatında resim programı ve gelişen figür üslubu. *Sanat Tarihi Dergisi*, 13(1), 61-82.
- Özdeniz, H. H.& Çaycı, A. (2022). Gevale kalesi kazılarında bulunan seramik kandiller. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)*, 7, 117-131.
- Özkan, N. (2016). An overview of classical Ottoman art of fabric. *Global Journal On Humanites & Social Sciences*, 648-656.
- Özkul Fındık, N. (2025). Osmanlı devri seramik sanatı. *Türkler*, (C. 12, s. 375-384), <https://www.altayli.net/osmanli-devri-seramik-sanati.html> [Erişim tarihi: 28.01.2025].
- Soustiel, L. (2000). *Osmanlı seramiklerinin görkemi, XVI.-XIX. yüzyıl, Suna İnan Kıraç ve Sadberk Hanım müzesi koleksiyonlarından*. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Vakfı Yayınları.
- Scribd, *Osmanlı seramik şamdanlar*, <http://scribd.com/doc/88858534/Osmanli%C4%B1-%C5%9Eamdanlar%C4%B1> [Erişim tarihi: 17.01.2025].
- Tekkök Karaöz, B. (2018). Çanakkale seramikleri; 17. yüzyıl sonundan 21. yüzyıla. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, (25), 23-38.
- Tuğran Bakır, S. (1993). *İznik Çinileri ve Gülbenkyan müzesi koleksiyonu*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Uğraşkan, E.& Naddah, S. (2024). İslam maden sanatında insan başlı yazılar. *İstem* 43, 311-32.
- Watson, O. (2004). *Ceramics from Islamic Lands*, Londra: Thames & Hudson.